

До спеціалізованої вченої ради Д 20.149.01
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»
(76018, м. Івано-Франківськ, вул., Є. Коновальця, 35)

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора юридичних наук, професора
Скрипнюка Олександра Васильовича
на дисертацію Зозулі Дмитра Петровича**

**«Роль законності і доцільності в процесі правозастосування»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія
політичних і правових учень**

Актуальність обраної теми. У сучасному праворозумінні проблема співвідношення законності та доцільності виходить далеко за межі суто теоретичної дискусії, оскільки безпосередньо пов'язана з ефективністю функціонування держави, рівнем захисту прав людини та якістю правозастосовної діяльності. Складність цієї проблематики полягає в тому, що право не може існувати виключно як система формальних приписів, відірваних від реальних суспільних потреб, однак і надмірне розширення меж доцільності створює ризик свавільного використання владних повноважень. Саме тому пошук оптимального співвідношення між вимогами закону та необхідністю врахування конкретних життєвих обставин є одним із ключових викликів сучасної юридичної науки та практики.

Актуальність теми дослідження Зозулі Д. П. зумовлюється також трансформацією сучасної правової системи, у межах якої дедалі більшого значення набувають принципи верховенства права, справедливості, пропорційності, добросовісності та належного врядування. У процесі правозастосування формальна відповідність рішень закону не завжди гарантує їх справедливість і суспільну ефективність. Особливо це проявляється у

сферах, де правозастосовні органи наділені дискреційними повноваженнями та змушені діяти в умовах правової невизначеності, конфлікту інтересів або прогалин у законодавстві. У таких ситуаціях доцільність стає важливим елементом індивідуалізації юридичних рішень, але водночас потребує чітких правових меж і ефективних механізмів контролю.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Достовірність одержаних результатів, висновків і пропозицій забезпечується ґрунтовним аналізом наукових напрацювань у відповідній сфері як у кількісному, так і в якісному аспектах. Цьому сприяло використання широкого кола наукових джерел і літератури, а також застосування комплексу різноманітних методологічних підходів. Крім того, послідовне дослідження ключових проблем, пов'язаних із предметом роботи, забезпечило належний рівень об'єктивності та обґрунтованості сформульованих висновків.

На підставі опрацювання широкого кола наукових джерел, зокрема монографічної літератури (154 найменування), у дисертації чітко окреслено як уже досліджені аспекти проблематики, так і питання, що потребують подальшого наукового осмислення. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки та пропозиції характеризуються належним рівнем аргументованості й змістовності, а їх достовірність забезпечується використанням сучасної методології дослідження, ґрунтовним аналізом теоретичних та емпіричних матеріалів, а також практичною значущістю одержаних результатів.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань, що визначають зміст дослідження, а саме: з'ясувати сутність, зміст і характерні ознаки принципу законності у сучасній правовій системі; визначити природу правової доцільності та її роль у правозастосовній діяльності; дослідити наукові підходи до розуміння співвідношення законності й доцільності; проаналізувати взаємозв'язок правових норм і дискреційних повноважень у процесі ухвалення юридичних

рішень; визначити значення правової культури та правосвідомості у формуванні належної оцінки доцільності дій у межах закону; розкрити межі допустимого компромісу між законністю та доцільністю; дослідити вплив правової політики на ефективність правозастосування; охарактеризувати механізми запобігання зловживанню доцільністю; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення підготовки правозастосовців, а також розробити рекомендації щодо вдосконалення законодавства і юридичної практики у сфері забезпечення оптимального співвідношення законності та доцільності.

Під час підготовки дисертаційного дослідження здобувачем використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечило всебічне дослідження проблем співвідношення законності та доцільності у процесі правозастосування. Методологічну основу роботи становив діалектичний метод, який дозволив розглянути законність і доцільність як взаємопов'язані правові явища у їх розвитку, взаємодії та внутрішніх суперечностях. Його застосування мало ключове значення під час розкриття теоретико-методологічних засад досліджуваної проблематики у першому розділі дисертації.

Методи аналізу та синтезу використано для з'ясування змісту категорій законності, правової доцільності, дискреційних повноважень і меж допустимого компромісу між ними (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.3). Завдяки системно-структурному методу досліджено законність, доцільність, правову культуру, контрольні механізми та гарантії як складові єдиного механізму правозастосування (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод застосовано для співставлення національних і зарубіжних підходів до врегулювання співвідношення законності та доцільності у правозастосовній діяльності (підрозділи 1.3, 3.3). Історико-правовий метод дозволив простежити еволюцію наукових поглядів на законність, доцільність і межі владного розсуду (підрозділи 1.1–1.3).

Аналіз наукових положень та ідей, що становлять наукову новизну і відображають особистий внесок Зозулі Д.П. у розроблення досліджуваної

проблематики, дає підстави дійти висновку, що дисертація є одним із перших комплексних теоретико-правових досліджень, у межах якого здійснено цілісне осмислення законності та доцільності у процесі правозастосування, розкрито їх зміст, функціональне призначення та визначено межі правомірного використання доцільності при реалізації владних повноважень. У роботі запропоновано нові підходи до розуміння доцільності як важливого інструменту забезпечення ефективності правозастосовної діяльності в умовах правової невизначеності.

На нашу думку, достатньо аргументованими та науково переконливими є положення, обґрунтовані автором уперше. Зокрема, заслуговує на увагу запропоноване авторське визначення правової доцільності як юридично допустимої свободи вибору найбільш обґрунтованого, справедливого й ефективного рішення серед кількох правомірних варіантів у межах компетенції уповноваженого суб'єкта та відповідно до мети закону. Важливим є також розроблений підхід до розуміння «меж допустимого» як універсального критерію оцінки правомірності врахування доцільності у діяльності органів державної влади та посадових осіб, що визначається вимогами законності, правової визначеності, пропорційності, заборони свавілля та судового контролю.

Позитивної оцінки заслуговує й обґрунтування подвійної природи правової доцільності, яка розглядається одночасно як процес пошуку оптимального рішення та як результат правозастосовної діяльності, що найбільшою мірою відповідає цілям правового регулювання і конкретним обставинам справи. Крім того, науковий інтерес викликає запропонована автором модель механізму реалізації правової доцільності, яка охоплює послідовні стадії встановлення правової ситуації, визначення меж компетенції, аналізу допустимих альтернатив, ухвалення найбільш обґрунтованого рішення та його подальшої реалізації й контролю.

Не викликають сумніву й положення, які дістали подальшого удосконалення. Зокрема, автором поглиблено наукове розуміння принципу

законності як багатовимірної правової категорії, що поєднує вимоги формального дотримання закону із засадами справедливості, верховенства права та захисту прав людини. Удосконалено підходи до класифікації форм реалізації правової доцільності залежно від характеру юридичної діяльності та рівня дискреційних повноважень, а також систематизовано ризики неправомірного використання доцільності, зокрема свавілля, корупційні прояви та перевищення владних повноважень. Крім того, автором уточнено підхід до визначення об'єктивних підстав існування доцільності у правозастосуванні, пов'язаних із прогалинами законодавства, оціночними поняттями та необхідністю індивідуалізації юридичних рішень.

У роботі дістали подальший розвиток положення щодо ролі правової культури та правосвідомості як важливих гарантій належного використання доцільності у правозастосуванні. Автором також поглиблено історико-правове розуміння становлення принципу законності як засобу обмеження державної влади та гарантії свободи особи. Науковий інтерес становлять і пропозиції щодо вдосконалення професійної підготовки правозастосовців, розвитку навичок роботи з оціночними поняттями, принципом пропорційності та механізмами захисту прав людини. Крім того, заслуговують на увагу практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства та юридичної практики шляхом чіткого визначення меж дискреційних повноважень, посилення судового контролю, удосконалення процедур мотивування рішень і цифровізації адміністративних процедур.

Оцінка змісту дисертації та ідентичності змісту автореферату та її основних положень. Структура дисертаційного дослідження відзначається логічністю та внутрішньою послідовністю побудови. Робота складається з трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки.

Перший розділ присвячено теоретико-методологічним засадам дослідження законності та доцільності у правозастосуванні. У ньому розкрито зміст і значення принципу законності, досліджено сутність правової

доцільності, її роль у прийнятті юридичних рішень, а також проаналізовано наукові підходи до співвідношення законності та доцільності. Окрему увагу приділено визначенню меж допустимого врахування доцільності та необхідності правових гарантій запобігання її неправомірному використанню.

Другий розділ дисертації, що складається з трьох підрозділів, присвячено дослідженню взаємодії норм права та дискреційних повноважень у процесі правозастосування. У ньому обґрунтовано необхідність поєднання нормативної визначеності зі свободою розсуду, проаналізовано роль правової культури та правосвідомості у прийнятті юридичних рішень, а також визначено межі допустимого компромісу між вимогами законності та доцільністю з урахуванням принципів пропорційності, мотивованості рішень і судового контролю.

Третій розділ дисертації присвячено дослідженню механізмів забезпечення балансу між законністю та доцільністю у правозастосуванні. У ньому розкрито значення правової політики, проаналізовано інструменти запобігання зловживанню доцільністю, зокрема правові стандарти, процедурні гарантії та контрольні механізми. Окрему увагу приділено вдосконаленню професійної підготовки правозастосовців, розвитку правової культури та навичок ухвалення справедливих і обґрунтованих рішень.

Висновки до кожного розділу та загальні висновки дисертації узагальнюють основні положення й результати дослідження, забезпечуючи їх цілісне та логічно завершене викладення.

Зміст дисертаційної роботи адекватно відображено в авторефераті.

Повнота викладу одержаних результатів. Основні наукові результати дисертації Зозулі Д.П. повно висвітлено у його 8 наукових публікаціях, які розкривають основний зміст дисертації, з яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному науковому виданні держави ЄС (Республіка Польща) та 3 тези доповідей на наукових конференціях. Усі наукові публікації відповідають положенням Наказу МОН від 23.09.2019 № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових

ступенів доктора і кандидата наук» і затвердженим цим наказом Вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Значення одержаних результатів для науки і практики. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання сформульованих у роботі положень і рекомендацій у нормотворчій діяльності при вдосконаленні законодавства щодо забезпечення законності, визначення меж доцільності та реалізації дискреційних повноважень, а також у правозастосовній і судовій практиці під час ухвалення та оцінки юридичних рішень. Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній сфері та освітньому процесі при викладанні дисциплін теоретико-правового циклу, підготовці навчально-методичних матеріалів і професійній підготовці правозастосовців. Матеріали дисертації впроваджено у навчальний процес Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», а також у науково-дослідну та експертно-аналітичну діяльність Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І. М. Луцького.

Дотримання академічної доброчесності. У дисертаційній роботі відсутні ознаки порушення принципів академічної доброчесності, зокрема плагіату, компіляції або фальсифікації результатів дослідження. Робота виконана автором самостійно, із належним рівнем наукової доброчесності та дотриманням установлених наукових стандартів. Здобувач особисто здійснив опрацювання наукової літератури, нормативно-правових та інформаційних джерел, підготував структурні елементи дисертації, провів аналіз отриманих результатів, сформулював висновки та практичні рекомендації, що свідчить про високий рівень його професійної підготовки та наукової культури.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, попри ґрунтовний і комплексний характер проведеного дисертаційного дослідження, а також належний рівень аргументованості авторських висновків і пропозицій, окремі положення роботи мають дискусійний характер або потребують додаткового уточнення й більш детального обґрунтування, зокрема:

1. Окремі положення підрозділу 1.1 щодо ознак принципу законності могли б бути доповнені більш ґрунтовним аналізом співвідношення формального та змістовного аспектів законності в умовах сучасного розуміння верховенства права. Зокрема, доцільним видається ширше висвітлення питання про межі допустимого відступу від формального застосування закону у випадках, коли буквальне тлумачення норми може призводити до несправедливого або непропорційного результату. Це дозволило б повніше розкрити практичний механізм реалізації принципу законності у сучасній правозастосовній діяльності.

2. Потребує додаткової аргументації висновок дисертанта про те, що дискреційні повноваження виступають інструментом практичної реалізації законності, а не відступом від неї. Зокрема, доцільним видається більш детальне обґрунтування критеріїв визначення меж допустимого розсуду та механізмів запобігання його трансформації у свавільне правозастосування. Більш ґрунтовне звернення до судової практики та міжнародних стандартів здійснення дискреційних повноважень дозволило б повніше розкрити гарантії забезпечення балансу між свободою розсуду та вимогами законності.

3. Додаткового роз'яснення, на нашу думку, потребує положення автора (підрозділ 2.1) щодо забезпечення практичного дотримання принципів пропорційності, рівності та добросовісності під час реалізації дискреційних повноважень, оскільки робота могла б більш чітко визначити критерії оцінки меж правозастосовного розсуду на практиці.

4. Запропоноване автором визначення правової доцільності викликає науковий інтерес і водночас потребує на нашу думку дещо ширшого теоретичного уточненого осмислення співвідношення критеріїв «справедливості», «ефективності» та «обґрунтованості» рішення, оскільки у практиці правозастосування ці категорії можуть не лише взаємодоповнювати одна одну, а й вступати у певну конкуренцію, що безпосередньо впливає на межі допустимого владного розсуду.

Водночас висловлені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку представленого дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Таким чином, за актуальністю обраної теми, рівнем наукової новизни, теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів, достовірністю та обґрунтованістю сформульованих висновків і пропозицій та способом вирішення поставлених завдань дисертаційна робота Зозулі Дмитра Петровича на тему «Роль законності і доцільності в процесі правозастосування» є самостійним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, виконаним здобувачем на належному теоретико-методологічному рівні; його дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу суттєвого значення для теорії держави і права, та відповідає вимогам, встановленим пунктами 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а також наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

Директор Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
академік НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

О.В. СКРИПНЮК

